

ȚIGANII DIN PISCANI - FILE DIN TRECUTUL LOR MULTISECULAR

ROXANA DOROBANȚU-DINA*

Studierea istoriei, originii și modului de viață al țăganilor a constituit și constituie preocuparea unor cercetători - fie ei și de ocazie! - atât din țară cât și din străinătate.

Profesorul Ion Chelcea (1902-1991) din Botenii Muscelului, un remarcabil cercetător și bun cunoscător al limbii *romanes*, preocupat de istoria acestei etnii, stabilite pe plaiurile noastre mioritice, înainte chiar de întemeierea statelor feudale românești, a publicat în anul 1944 un studiu intitulat *Țiganii din România*, o monografie etnografică, care cuprinde date deosebit de interesante cu privire la istoria țăganilor, originea, portul și ocupațiile lor¹.

El respinge punctul de vedere al unor cercetători remarcabili ai timpului său, cu privire la originea țăganilor, considerând că analiza pur istorică a acestora, neglijează analiza etnografică a acestei etnii. Pornind de la asemănarea limbii *romanes* cu a unor populații din India, pe afecțiunea lor pentru vestimentația colorată în roșu și galben intens, pe dansurile pline de grație ale femeilor și fetelor țigănci, pe îndeletnicirea cu ghicitul în ghioc și prepararea leacurilor pentru însănătoșirea bolnavilor din plante medicinale și prin descântece, autorul (Ion Chelcea) susține că țăganii sunt originari din India.

Din punctul său de vedere țăganii puteau fi încadrați (în 1944) în următoarele categorii: „1. Țigani așezați - fierari, lăutari, salahori, văcsuitori (lustragii) birjari, spoitori, vânzători de haine vechi, bijuterii, flori etc.; 2. Rudari (în Ardeal li se mai spun și lăieși) își păstrează trăsăturile caracteristice rasei țăganilor într-o nuanță specifică. Au ocupație lucrul în lemn, de unde și numele de „lingurari”; Ei lucrează albi, fuse, mături de nuiete, coșuri și alte obiecte din lemn; 3. Țiganii nomazi, categorie (acum inexistentă în România, n. n.) ce și-a păstrat în totalitate însușirile caracteristice rasei. Locuiesc în corturi (în 1944) și își păstrează ocupația și celelalte însușiri caracteristice rasei lor. Au portul lor specific, făcut din straie cumpărate de la târg; Își păstrează limba. Au mare înclinație pentru furt, înșelăciune, combinații necinstite de târguială. Femeile se ocupă cu ghicitul, descântecele și prezicerile false²; 4. Țiganii aurari - (menționați și la Piscani, în „catagrafia” din 1838, n.ns.) în privința

* Școala generală Țițești, județul Argeș.

¹ Ion Chelcea, *Țiganii din România*, Editura Institutului Central de Statistică, București, 1944. p. 20.

² *Ibidem*, p. 45.

căroră nu se poate stabili cu certitudine dacă sunt, cu adevărat, țigani aurari sau sunt, de fapt, rudari. Inconvenientul rezultă de la faptul că spălarea aurului a decăzut în ultima vreme și se poate spune că suntem în fața unei vechi îndeletniciri, acum stinse. Nu mai demult decât la începutul secolului al XIX-lea spălarea aurului se bucura de multă vază în țările locuite de români. Aceasta se datorește, în primul rând, structurii geologice a pământului românesc în care se află aur. În trecut, râurile purtătoare de nisipuri aurifere, la noi, au fost relativ numeroase. La Dragoslavele-Muscel, se văd și acum (în 1944) pietre în care strălucesc firișoare de aur...”.

Istoricul și folcloristul Constantin Rădulescu-Codin ne asigură și el că „în secolul XVII nisipurile aurifere de pe valea Rudarilor (în Vișoi-Câmpulung) și de prin alte părți, vecine Câmpulungului: Argeșel, Dâmbovița, Râul Târgului, erau izvoare de venituri domnești. Se cunosc încă sate în Muscel unde se spală nisipul pentru aur. Paul de Alep vorbește în „Călătoriile” sale despre aceste izvoare din care atunci se exploata aurul, cu spălarea nisipului aurifer îndeletnicindu-se cete de țigani, ziși de atunci și rudari, fiindcă această denumire provine de la „rudă”, adică, de la groapa în care se spală nisipul aurifer³.

Istoricul și marele om politic Mihail Kogălniceanu, face și el o prezentare a țiganilor din secolul al XIX-lea, împărțindu-i în patru categorii: 1. Țigani domnești, care erau cei mai mulți și aduceau un mare venit la bugetul statului; 2. Țigani mânăstirești, stabiliți pe moșiile acestora, care prestau servicii pentru trebuințele zilnice ale acestor așezăminte religioase. 3. Țigani boierești, care constituiau personalul de serviciu în curțile boierești ca: bucătari, vizitii, rânđași, feciori de casă, slujnice, croitori, fierari, lăutari etc.; 4. Țigani particulari, care au purtat „lanțurile sclaviei” mult timp după dezrobirea celorlalți confrăți ai lor, la 11 iunie 1848; Analizând modul de viață al țiganilor din timpul său, Mihail Kogălniceanu scria într-o lucrare apărută în secolul al XIX-lea că „țigani reprezintă un nenorocit popor de sclavi”⁴.

Acțiunea de desființare a robiei țiganilor, proclamarea egalității în drepturi și îndatoriri pentru toate clasele sociale, respectiv pentru întreaga națiune română, a început în anul 1838.

Din păcate, în timp ce în toate statele din Europa sclavia era abolită, la mijlocul secolului al XIX-lea, în Rusia și în România ea încă nu dispăruse. Stăpânii aveau dreptul de a vinde pe țigani, tratându-i mai rău decât pe animalele din gospodărie.

„Soarta nenorociților de țigani - scria Mihail Kogălniceanu - ființe purtate în lanțuri la mâini sau la picioare... Femeia luată de lângă bărbatul său, fata răpită de la părinți, copiii luați de la sânul mamelor, erau vânduți ca vitele...”⁵.

Tot în această lucrare, a distinsului istoric și om politic, găsim și informația că unii boieri (cam puțini, din păcate!) înainte de moarte dezrobeau țiganii. Alți boieri, tineri, au pornit de timpuriu la eliberarea țiganilor. Așa, de exemplu, în 1834, Ion Câmpineanu, unul dintre marii luptători politici pentru înălțarea neamului românesc, „slobozește din robie toți țiganii pe care îi moștenise de la părinți” el fiind primul și

³ C. Rădulescu-Codin, *Câmpulung Muscel, istoric și legendar*, 1925, p. 161.

⁴ Mihail Kogălniceanu, *Dezrobirea țiganilor. Ștergerea privilegiilor boierești. Emanciparea țăranilor*, București, 1891, p. 8.

⁵ *Ibidem*, p. 14.

singurul boier care și-a eliberat țiganii în vremea aceea de început a punerii în aplicare a Regulamentului organic⁶.

Legea cu privire la *emanciparea* țiganilor mânăstirești și cei ai statului a fost promulgată în Moldova la 31 ianuarie 1844, iar în Țara Românească în anul 1845.

Dezrobirea țiganilor le-a dat posibilitatea să-și aleagă singuri satul sau orașul unde doreau să trăiască în libertate. Firește, nu toți țiganii s-au stabilit într-un loc anume după *eliberare* ca meseriași sau ca agricultori. Mulți dintre ei, în dorul lor de libertate, au pornit să colinde țara în lung și în lat, cu căruțele lor trase de cai și catări, stabilindu-și corturile zdrențuite și pline de fum, la marginea satelor și orașelor.

Acești țigani nomazi, care au *hălădui* și pe meleagurile noastre, până prin anii '60 ai secolului abia trecut, îndată ce se opreau într-un loc, își așezau corturile, deshămau caii și catării și-i dădeau la păscut, după care începeau lucrul în ritmul loviturilor de ciocane pe nicovale.

Cei mai mulți bărbați confecționau căldări și cazane din cupru, tigăi, fărșe, cârlige, cuie și alte obiecte din tablă sau material feros. Femeile spălau și cârpeau cămăși, pantaloni sau alte componente din vestimentația bărbaților și copiilor. Unele țigănci începeau să colinde satul, de la un capăt la altul, oferind spre vânzare diferite obiecte de uz casnic, sau pentru a ghicii în ghioc.

Tot în același timp, când în satele noastre *hălăduiau* sporadic, pentru scurt timp, țiganii nomazi, ne vizitau și țiganii ursari. Aceștia, originari din satul Jupânești (comuna Coșești-Argeș) se ocupau cu creșterea puilor de urs, pe care îi dresau să *joace* pe vatra încălzită la foc domol, după care porneau cu ei prin sate. Mai fiecare familie primea ursarul cu ursul, fie să *joace*, spre deliciul copiilor, care se bucurau mult de aceste „*spectacole*” în aer liber, fie pentru a se lăsa *călcați* de urs pentru *vindecarea* de anumite boli reumatice.

Preocuparea domniei, (a statului, deci) față de această etnie a țiganilor era evidentă fiindcă, prin specificul muncii lor ca: fierari, potcovari, căldărari, spoitori, muzicanți etc. aceștia deveniseră, în decursul timpului indispensabili.

Pe la mijlocul secolului al XIX-lea - cităm dintr-o lucrare veche - „În toată Țara Românească se află o mulțime de țigani, sclavi domnești, mânăstirești și boierești. 700 sunt aurari sau rudari, 100 sunt băieși aurari, 1.000 sunt ursari pământeni, 800 sunt lingurari, 700 sunt lăieși fierari, toți țigani domnești. Alături de aceștia mai sunt 20.000 de țigani vătrași, boierești și mânăstirești”⁷.

Etnicii din Piscani, „țigani-rudari ai statului, aurari” în 1838, aveau un statut aparte, nefiind *birnici* către stat, ci doar *așezați* (în 1820) pe moșia mânăstirii Valea și pe cea a vistierului Mihai Popescu (în 1838) pe care au fost și împroprietăriți în 1864.

Atestarea lor documentară în Piscani aparține secolului al XVI-lea, când sunt menționați ca proprietate a boierului Vlaicu clucer, la 29 decembrie 1532, dar e sigur că au *viețuit* pe aceste locuri și mai înainte⁸.

După moartea boierilor vlăiculești, când averile acestora au intrat în stăpânirea mânăstirii Valea (Țițești-Argeș) țiganii din Piscani au fost *preluați* și ei de către acest așezământ monahal devenind proprietatea a acesteia.

⁶ George Potra, *Contribuții la istoricul țiganilor din România*, București, 1939, p. 109.

⁷ Dionisie Fotino, *Istoria Daciei*, traducere de George Sion, București, 1859, vol. III, p. 186.

⁸ *Documente privind istoria României (D.I.R.)* B, sec. XVI. vol. II. p. 115-118.

Spre deosebire de alți țigani, robi boierești sau mânăstirești, care constituiau un *bun* al acestora, de care puteau dispune liber, „țigani-rudari ai statului, aurari” din Piscani s-au bucurat de un statut special cu mult înainte de emanciparea lor.

În anul 1820 erau *așezați* pe moșia mânăstirii Valea și datorau acesteia câte patru zile clacă de familie, cum cităm din documentul care urmează: „Adică noi, rudarii din Piscani, care mai jos ne vom și iscăli, dăm acest zapis al nostrum la mâna sf. sale părintele Zosima Văleanu, precum ca să se știe că ne-am chezășuit cu sf. sa ca să facem și noi câte patru zile clacă la sfânta mânăstire. Iar nefăcând aceste zile să avem a-i plăti ziua cu taleri 1, adică 1 leu.

Și pentru mai adevărată credință am dat acest zapis sf. sale punându-ne și degetele în loc de pecete”⁹.

1820 ianuarie 16. (Urmează numele a 14 țigani)

Aducerea țiganilor de pe moșia mânăstirii Valea pe actuala *vatră* în care sunt stabiliți în prezent, pe *Coasta Piscului*, s-a realizat în timpul Regulamentului organic, odată cu aducerea *la linie* a tuturor caselor răzlețe. Tot atunci a fost readusă la linie și partea de est a satului, (formată din clăcașii mânăstirii Valea) cunoscută sub denumirea de *Piscanii de sus, ai Iudei*, înființându-se actualul sector *Linia Mânăstirii*¹⁰.

Primele familii din Piscani readuse la linie, în perioada 1835-1837, au fost sigur cele ale „țiganilor rudari ai statului”, care, având un statut special, fiind *aurari* nu erau clăcași pe nici o moșie și, deci, nici un proprietar nu voia să le asigure căminele necesare pentru case.

Așezarea *la linie* a țiganilor, pe *Coasta Piscului*, în nordul moșiei vistierului Mihai Popescu, pe care au devenit clăcași, s-a făcut haotic, din cauza configurației terenului *sălbatic* pe care au fost stabiliți, situație care s-a perpetuat până în zilele noastre. Nici acum, după mai bine de 170 de ani, această *parte* a satului Piscani nu beneficiază de o cale de acces sigură, situație care îngreunează pătrunderea cu mijloace de transport grele.

Deși ocârmuirea (prefectura) Muscel preciza asupra „regularisirii satelor (...) că bordeiele vor lipsi cu totul de locuință (subl. ns.) fiind învederat că întotdeauna locuința încăperii clădite deasupra pământului este mult mai priincioasă la obșteasca sănătate...”, cele 32 de familii de țigani rudari: Stanciu Clipici, Stan sin Șerban, Niță sin Ion Zuzulitu, Dobre sin Din Orbu, Iordache sin Stancu, Stan sin Stancu, Stan Brănică, Ion sin Dumitru, Stancu sin Ștefan, Radu sin Stanciu, Dumitru sin Oprea, Oprea sin Iorga, Vasile sin Șerban, Stan sin Lixandru, Crăciun sin Geamănu, Dobre sin Din Turbatu, Din sin Dobre, Tudora lui Din, Cârstea sin Tudor, Ion sin Din, Din sin Stancu, Stan sin Din, Radu sin Ion Tuțulan, Ilinca văduca, Barbu Lunescu, Dumitru sin Oprea, Crăciun sin Din, Radu Turbatu, Vasile sin Ion, Stan Lunescu, Nița lui Stan și Stanciu vătaful, locuiau în anul 1839, la puțin timp după stabilirea *la linie* în condiții extreme de rudimentare, respectiv în 25 de *case* monocamere, din nuiele lipite cu pământ, și în șapte bordeie. Lipsa materialului lemnos de esență tare (stejar, salcâm) folosit în genere la construcția locuințelor, în perioada respectivă, care nu se putea procura decât din pădurea mânăstirii Valea, de pe moșia căreia țigani au fost alungați,

⁹ Teodor Dina, *Să cunoaștem satul Piscani, județul Argeș*, 2009, p. 108.

¹⁰ Teodor Dina, *Satul Piscani-Argeș în perioada readucerii la linie a caselor răzlețe*, în „Argesic” XVI, Studii și comunicări, Muzeul Județean Argeș, 2007, p. 290-295.

fiind *strămutați* pe *Coasta Piscului*, i-a obligat pe aceștia să-și construiască locuințe și anexe foarte sărăcăcioase, din nuiiele lipite cu pământ și acoperite cu papură și șovar.

Același lucru s-a întâmplat și cu clăcașii moșiei Bellu, din *Piscanii de jos*, ai *luncii* stabiliți pe *Linia Belului* încă de când aceasta era în stăpânirea moșnenilor piscăneni, care, locuind în partea de *jos* a satului, în apropiere de luncile celor două râuri care încadrează satul, și-au construit locuințele tot din material de esență slabă (anine, salcie) din lați cu pământ, sau din nuiiele împletite, lipite cu pământ, dar acoperite cu șindrilă, pe care și-o confecționau singuri.

De menționat că situația economică a țiganilor-rudari din Piscani, oglindită în *Catagrafia din 1838*, nu era cu nimic deosebită față de cea a clăcașilor români din acest sat.

Fiind și ei (în parte) clăcași pe moșia vistierului Mihai Popescu aveau în folosință 50 de pogoane teren agricol, pentru arătură și fânețe, iar în proprietate aveau un total de 30 de boi, 12 vaci, trei cai, doi porci și 120 de pruni¹¹.

Trăind în condiții relativ bune, în comparație cu alți țigani cu *statut* de robi boierești sau mânăstirești, țiganii din Piscani ai *statului* s-au înmulțit în ritm ascendent, prin căsătorii exogene, aici găsindu-și loc de refugiu țigani din alte localități „robi ai marelui Brâncoveanu, ai marelui agă Alecu Belu”, cum cităm din *mitricile* pentru cununii ale bisericii din Piscani.

Mulți dintre cei veniți *din alte părți* practicau meserii de fierari, căldărari sau cărămidari, dar printre ei erau și lăutari vestiți; cobzari, vioariști, rapsozi populari, ai căror urmași au practicat aceste meserii nobile până în zilele noastre.

În ultimele decenii urmașii foștilor „țigani-rudari ai statului, aurari” din Piscani au parcurs un proces de transformare radicală din punct de vedere economic și social. Și-au construit case noi, din cărămidă și beton armat și au în curți mașini moderne care demonstrează nivelul de trai foarte ridicat în care trăiesc împreună cu familiile lor.

THE GIPSIES FROM PISCANI - MOMENTS OF THEIR PAST

Abstract

The study of gypsies' history and origins and the way of life represents the goal of many scholars, both in our country and abroad.

The present study, after a succinct presentation of some works on the theme written by notorious authors brings further information - gathered after reading documents from the archives - about the gypsies from Piscani, from their attestation to the present times.

¹¹ Arhivele Naționale București, Catagrafii. Nr. 55, p. 117-134.